

ZAMANAŞIMI VE HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRE AYRIMI

A) İki süre arasındaki farklar

“Zamanaşımı” ile “hak düşürücü süre” arasında çok önemli farklar vardır.¹

1) Zamanaşımı bir “**defi hakkı**” vermesine karşılık, hak düşürücü süreler “**itiraz**” niteliğindedir. Defi, borçluya tanınmış bir hak olduğu için, her hak gibi, defi hakkının kullanılmasından vazgeçilebilir. Buna karşılık “itiraz” bir hakkın doğumuna engel olan veya doğmuş bir hakkı ortadan kaldıran bir sonuç yarattığı için, borçlu bundan vazgeçemez.

2) Ayrıca zamanaşımı defi, borçlu tarafından ileri sürülmedikçe, yargıç tarafından kendiliğinden gözönüne alınamaz ve bir sonuç yaratmaz iken (BK.m.140, yeni TBK.m.161), itiraz ve **hak düşürücü süre, yargıç tarafından doğrudan ve kendiliğinden göz önüne alınmak zorundadır.**

3) Hak düşürücü sürelerde, zamanaşımındaki gibi, sürelerin durması ya da kesilmesi söz konusu değildir.

Anımsatalım ki, haksız eylemlere uygulanan BK.60. maddesindeki bir ve on yıllık (TBK.72’de iki ve on yıllık) sürelerden üst sınır olan “on yıllık” süre, hak düşürücü süre değil, zamanaşımı süresidir. Bu nedenle davalı zamanaşımı savunması yapmadıkça, yargıç bunu kendiliğinden dikkate alamayıp (BK.m.140, TBK.m.161) davayı sürdürmek ve sonuçlandırmak zorundadır.

B) Yasalardaki hak düşürücü süreler

1- Medeni Yasa’daki hak düşürücü süreler

Zamanaşımı süreleri ile hak düşürücü süreler ayırddedici deyimlere (Eski Medeni Yasada) özen gösterilmemiş, biri ötekinin yerine kullanıldığı gibi, kimi maddelerde hangisinin söz konusu olduğu anlaşılabilir bir duruma sokulmuştur. Bu iki sürenin ayırddedilmesi konusunda öğretilerde şöyle bir öneri yer almıştır : Yasakoyucunun o süreyi koymaktaki amacının “hakkın kendisini yok etmek mi, yoksa hakkın dava yoluyla elde edilebilme olanağını zayıflatmak mı olduğunun” araştırılması gerektiği ölçütü önerilmiştir.²

4721 sayılı yeni Medeni Yasada “zamanaşımı” ve “hak düşürücü süre” ayrımına özen gösterilmiş olup, hak düşürücü süreler şunlardır:

m.152 (eski 119) batıl olan evlenmelerin iptaline ilişkin altı aylık ve beş yıllık, m. 289 (eski 242/246) ve m.300 (eski 251-294) soybağının reddine ve iptaline ilişkin bir ve beş yıllık, m.303 (eski 296) babalık davasına ilişkin bir yıllık, m.319 evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına ilişkin öğrenmeden başlayarak bir yıllık ve evlat edinmeden sonraki beş yıllık ;m.571 (eski 513) tenkis davasına ilişkin bir ve on yıllık, m.559 (eski 501) ölüme bağlı tasarrufların iptaline ilişkin öğrenmeden başlayarak bir yıllık, vasiyetnamenin açılması veya

¹ Bu iki sürenin ayırddedilmesi konusunda uygulama ve yazarlar, yasa koyucunun o süreyi koymadaki amacının (yani hakkın kendisini yok etmek mi, yoksa hakkın dava yoluyla elde edilebilme olanağını zayıflatmak mı olduğunun) araştırılması gerektiği ölçütünü ileri sürmüşlerdir. (S. Olgaç, Kazai ve İlmî İçtihatlarla Borçlar Kanunu, 1976, C.I, sf.1048’de Yargıtay HGK.10.12.1962 gün 64/34 sayılı kararı. -- S. Reisoğlu, 1983 sf.275 -- Feyzioğlu, Borçlar H. 1976, sf. 524-- Tekinay, a.g.e., sf.832 -- K. Oğuzman, Medeni Hukuk Dersleri, 1978, sf.154 -- F. Eren C.I, sf.75-- T. Doğanün, Yargıtay Dergisi, 1992, sayı:1-2, sf.188-216) - 2008 reformundan sonra Fransız Medeni Yasası’nın yeni 2219.maddesinde:“Zamanaşımı, kanun tarafından belirlenmiş şartların oluşması halinde, belirli bir süre aralığında bir hakkın kazanılmasını veya kaybedilmesini sağlayan bir unsurdur” ve “Hak düşürücü süre, hak sahibinin belli bir süre içinde o hakkını kullanmayıp hareketsiz kalarak, hakkın kaybolmasına neden olan süredir” biçiminde tanımlanmıştır.

² S. Olgaç, Kazai ve İlmî İçtihatlarla Borçlar Kanunu, 1976, C.I, sf. 1048’de Yargıtay HGK. 10.12.1962 gün 64/34 sayılı kararı – S. Reisoğlu, 1983 sf.275 – Feyzioğlu, Borçlar H. 1976, sf.524-Tekinay, a.g.e., sf.832- K. Oğuzman, Medeni Hukuk Dersleri, 1978, sf. 154- F.Eren C.I.,sf.75 – T. Doğanün, Yargıtay Dergisi, 1992, sayı : 1-2, sf. 188-216)

mirasın geçmesi gününden başlayarak on yıllık, iyiniyetli olmayan davalılara karşı yirmi yıllık süreler; m.733 (eski 658) önalım hakkının kullanılmasına ilişkin üç aylık ve iki yıllık süreler hak düşürücü sürelerdir.

2- Borçlar Yasası'ndaki hak düşürücü süreler

818 sayılı BK.m.21'de aşırı yararlanma (gabin) sonucunu doğuran sözleşmeyi bozma süresi, m.31'deki hata ve hile nedeniyle ya da korkutma (ikrah) etkisiyle yapılan sözleşmeleri bozma ve verileni geri isteme süreleri, m.198 ve 199'daki alıcının satıldaki sakatlığı bildirme süreleri (nitelikleri madde metninde açıkça belirtilmemiş ise de) zamanaşımı süreleri değil "hak düşürücü" sürelerdir.

6098 sayılı yeni TBK'nun 39.maddesindeki yanılma, aldatma ve korkutma sonucu sözleşme yapan tarafın, yanılma veya aldatmayı öğrendiği yada korkutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan başlayarak "bir yıl içinde" sözleşme ile bağlı olmadığını bildirme ve verdiği şeyi geri isteme süresi (BK.m.31'de olduğu gibi) hak düşürücü süre ise de, BK m.21'in karşılığı olan yeni TBK. 28.maddesi 2.fıkrasındaki (1) ve (5) yıllık süreler zamanaşımı izlenimi vermektedir. Madde hükmü, bir sözleşmedeki aşırı oransızlık ve aşırı yararlanmaya ilişkin olmasına göre, sözleşmeye bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığının giderilmesini isteme sürelerinin (1) yıllık öznel ve (5) yıllık nesnel zamanaşımı süreleri olarak nitelenmesi gerektiği düşüncesindeyiz.

3- İcra İflas Yasası'ndaki hak düşürücü süreler

İcra ve İflas Yasası'ndaki tüm süreler hak düşürücü sürelerdir. Bunlardan bir kaç:

İcra ve İflas Kanunu 67. maddesine göre, itirazın iptali davasının, itirazın alacaklıya tebliğinden başlayarak bir yıl içinde açılması gerekir. Bu süre, hak düşürücü nitelikte olup, sürenin geçmiş olması durumunda davanın reddine karar verilmesi zorunludur. Süre geçtikten sonra açılmış bir itirazın iptali davasına, tahsil davasına dönüştürülerek bakılması mümkün değildir.³

İcra ve İflas Kanunu 134. maddesinde ihalenin feshini isteme süresi olarak düzenlenen Yedi günlük ve bir yıllık süreler hak düşürücü niteliktedir. Bir yıllık süre ihale tarihinden işlemeye başlar. İhalenin feshi bu hak düşürücü sürelerin geçmesinden sonra istenirse, istem dinlenebilir olmadığı için reddedilir.⁴

İİK.277 ve sonraki maddeler uyarınca açılan tasarrufun iptali davalarında, 284.maddeye göre tasarruf tarihinden başlayarak (5) yıllık hak düşürücü süre,İİK. 72/7.maddesindeki istirdat davalarındaki (1) yıllık süre, 89.maddedeki haciz ihbarnamelerine ilişkin süreler hak düşürücü sürelerdir.

4- Hukuk Yargılama Yasası'ndaki hak düşürücü süreler

Yargılama yasalarındaki sürelerin tamamı hak düşürücü sürelerdir. Ayrık durumlar dışında, bir hukuksal işlem yasada öngörülen sürede yerine getirilmezse, ya tümünden hak kaybına uğranılır ya da hak arama ertelenip yeniden yargıya başvurma gereği ortaya çıkar. Bu konuda önceki 1086 sayılı Hukuk Yargılama Yasası'nın 163.maddesine ve yeni 6100 sayılı Yasa'nın 94.maddesine göre:

a) Yasanın belirlediği süreler kesindir. Bu sürelerde yapılması gereken işlemler yapılmazsa o hak düşer.

b) Yargıç, belirlediği sürenin kesin olduğuna da karar verebilir. Aksi takdirde belirlenen süreyi geçirmiş olan taraf yenisini isteyebilir. Bu şekilde verilecek süre kesindir. Bir daha verilemez..

³ Yarg.HGK.26.11.1997, E. 1997/19-761,K.999 (İKİD, 200/1-14649)- Yarg.28.11.1956 gün 15/15 İçtihadı Birleştirme Kararı – Yarg. 3. HD.9.2.1999 gün 567-921 sayılı kararı : İcra ve İflas Kanunu 66. maddesine göre süresi içinde ödeme emrine itiraz ile icra takibi kendiliğinden durur. Duran takibe devam edilebilmesi için alacaklının itirazı ya mahkemede iptal ettirmesi (m.67) veya tetkik merciinde kaldırtması gerekir. (m.68) Dava için süre bir yıl, itiraz için ise altı aydır. Her iki halde de süre başlangıcı itirazın alacaklıya tebliği tarihidir. Bu süreler hak düşürücü sürelerdir. (İİK. M.62/II ve 67/1)

⁴ Yarg.4.HD.21.4.1987, 1786-3019 (Yasa H.D. 1987/9-1337, no:560)

c) Kesin süre içinde yapılması gereken işlemi. Süresinde yapmayan tarafın, o işlemi yapma hakkı ortadan kalkar.

Hukuk yargılama yasasındaki başlıca süreler:

Önceki 1086 sayılı Yasa'da 187.maddedeki ilk itiraz süresi, 195.maddedeki cevap süresi, 193.maddedeki görevsizlik ve yetkisizlik kararları üzerine yeniden başvurma süresi, 432 ve 437. maddelerdeki temyiz süreleri, 440.maddedeki karar düzeltme süresi, 447.maddedeki yargılamanın yenilenmesi isteme süreleridir.

01.10.2011'de yürürlüğe giren 6100 sayılı Hukuk Yargılama Yasası'ndaki süreler, 20.maddedeki görevsizlik ve yetkisizlik kararı üzerine görevli ya da yetkili mahkemeye gönderilmesini isteme süresi, 117.maddedeki ilk itiraz süresi, 119.maddedeki dilekçedeki eksikliği giderme süresi, 120.maddenin 2.fıkrasındaki avanstaki eksikliği tamamlama süresi, 127.maddedeki cevap süresi, 133.maddedeki karşı dava açma süresi, 136.maddedeki cevaba cevap ve ikinci cevap dilekçesi verme süreleri, 317.maddedeki basit yargılama usulünde cevap dilekçesi verme süresi, 345.maddedeki üst mahkemeye başvurma süresi ve 346, 347,348 maddelerdeki buna ilişkin süreler, 361.maddedeki temyiz süresi, 377.maddedeki yargılamanın yenilenmesini isteme süreleridir.

5- İdari Yargılama Yasası'ndaki hak düşürücü süreler

a) 2577 sayılı İdari Yargılama Yasası'nın 7.maddesine göre "Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı bir süre gösterilmemişse, Danıştay'da ve İdare Mahkemelerinde **altmış gün** ve Vergi Mahkemelerinde **otuz gündür.**" Bu süreler içinde idari yargıya başvurulmazsa, dava reddedilir. Bu durumda, alacak hakkı zamanaşımına uğramamış olmasına karşın, süresinde dava açılmadığı için dava edilebilme niteliği yitirilmiş olacaktır.

b) Dava açma sürelerinin başlangıcı konusunda, "yanıt bekleme süresi" ile "dava açma süresi" birbiriyle karıştırılmamalıdır. Şöyle ki:

Dava açmadan önce ilgili İdare'ye başvurulmuş ise (60) günlük yanıt bekleme süresi "dava açma süresi" değildir. Eğer İdare yanıt vermişse, yanıtın alındığı günden başlanarak (60) gün içinde dava açmak gerekecektir.

İdare yanıt vermemişse, (60) günlük "yanıt bekleme süresi" dolduktan sonra, (60) gün içinde dava açılacaktır.

c) İdareye başvurduktan sonraki (60) günlük dava açma süresinin hukuksal niteliği tartışmalıdır. Kimi **hak düşürücü süre** olduğunu söylemekte, kimi de zamanaşımı süresi içinde birkaç kez idareye başvurulabileceği, **zamanaşımı süresi içinde her zaman dava açılabileceği** düşüncesindedir.

d) **Zamanaşımı** süresine gelince: 2577 sayılı İdari Yargılama Yasası'nın 13.maddesine göre, haksız ve hukuka aykırı işlemin öğrenilmesinden başlanarak (1) yıl ve herhalde eylem ve işlem gününden başlayarak (5) yıl içinde İdari Yargı'da dava açılmalıdır.

Bu konuda ilerde daha geniş bilgilere yer vereceğiz.

6- İş Yasası'nda hak düşürücü süreler

a) 4857 sayılı Yasa'nın 20.maddesine göre: "İş sözleşmesi feshedilen işçi, fesih bildiriminde sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli bir sebep olmadığı iddiası ile fesih bildiriminden tebliği tarihinden itibaren **bir ay içinde iş mahkemesinde dava açabilir.**" Buna uygulamada "**işe iade davası**" denilmektedir.

b) Yasa'nın 21. maddesine göre: "İşverence geçerli sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli olmadığı mahkemece veya özel hakem tarafından tespit edilerek feshin geçersizliğine karar verildiğinde, **işveren, işçiyi bir ay içinde işe başlatmak zorundadır.**"

İşçiyi başvurusu üzerine **işveren bir ay içinde işe başlatmazsa**, işçiye en az dört aylık ve en çok sekiz aylık ücreti tutarında **tazminat** ödemekle yükümlü olur.

c) Yasa'nın 21.maddesi 5.bendine göre: "İşçi kesinleşen mahkeme veya özel hakem kararının tebliğinden itibaren **on iş günü içinde işe başlamak için** işverene başvuruda bulunmak zorundadır. İşçi bu süre içinde başvuruda bulunmazsa, işverence yapılmış olan fesih geçerli bir fesih sayılır ve işveren sadece bunun hukuki sonuçları ile sorumlu olur."

d) Yasa'nın 22.maddesine göre: "İşveren, iş sözleşmesiyle veya iş sözleşmesinin eki niteliğindeki personel yönetmeliği ve benzeri kaynaklar ya da işyeri uygulamasıyla oluşan **çalışma koşullarında esaslı bir değişikliği** ancak durumu işçiye yazılı olarak bildirmek suretiyle yapabilir. Bu şekle uygun olarak yapılmayan ve işçi tarafından **altı işgünü içinde** yazılı olarak kabul edilmeyen değişiklikler işçiyi bağlamaz. İşçi değişiklik önerisini bu süre içinde kabul etmezse, işveren değişikliğin geçerli bir nedene dayandığını veya fesih için başka bir geçerli nedenin bulunduğunu yazılı olarak açıklamak ve bildirim süresine uymak suretiyle iş sözleşmesini feshedebilir. İşçi bu durumda 17 ila 21 inci madde hükümlerine göre dava açabilir.

e) Yasa'nın 26.maddesine göre: "24 ve 25 inci maddelerde gösterilen ahlak ve iyiniyet kurallarına uymayan hallere dayanarak işçi veya işveren için tanınmış olan sözleşmeyi fesih yetkisi, iki taraftan birinin bu çeşit davranışlarda bulunduğunu diğer tarafın öğrendiği günden başlayarak **altı iş günü** geçtikten ve her halde fiilin gerçekleşmesinden itibaren bir yıl sonra kullanılamaz. Ancak işçinin olayda maddi çıkar sağlaması halinde bir yıllık süre uygulanmaz."

7- Sosyal Güvenlik Hukukunda hak düşürücü süreler

a) 5510 sayılı Yasa'da:

86.maddenin 9.fıkrasına göre, "hizmet tespiti" davaları, hizmetin geçtiği yılın sonundan başlayarak **beş yıl içerisinde** açılmazsa, bu hak **düşer**.

93.maddenin 4.fıkrasına göre, Yasa'nın 4.maddesi 1/b fıkrasında belirtilen "köy ve mahalle muhtarları ile hizmet akdine bağlı olmaksızın kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan" sigortalıların zamanaşımı nedeniyle prim ödenmeyen süreleri, sigortalılık süresinden sayılmaz ve bu süreye ilişkin sigortalılık hak ve yükümlülükleri **düşer**.

97.maddenin 3.fıkrasına göre: "Kısa vadeli sigorta kollarından ve ölüm sigortasından kazanılan diğer haklar, hakkın doğduğu tarihten itibaren **beş yıl içinde istenmezse düşer.**"

97.maddenin 5.fıkrasına göre: "Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin alacakları, hakkı doğuran olayın öğrenildiği tarihten itibaren iki yıl içinde istenmezse zamanaşımına uğrar, hakkı doğuran olay tarihinden itibaren ise **beş yıl sonunda düşer.**"

b) 506 sayılı Yasa'da:

79.maddesi 9.fıkrasına göre, "hizmet tespiti" davaları, hizmetin geçtiği yılın sonundan başlayarak **beş yıl içerisinde** açılmazsa, bu hak **düşer**

99.maddenin 2.fıkrasına göre: "İş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından kazanılan diğer haklar ile hastalık ve analık sigortalarından doğan haklar ise, hakkı doğuran olay tarihinden itibaren **beş yıl içinde istenmezse düşer.**"

99.maddenin 3.fıkrasına göre:"Geçici iş göremezlik ödeneğini veya herhangi bir döneme ilişkin gelir veya aylığını **beş yıl içinde** almayanların, söz konusu ödenek, gelir veya aylıkları ödenmez."

c) 1479 sayılı Yasa'da:

78.maddenin 1.fıkrasına göre: "Bu Kanunda aksine hüküm bulunmadıkça, cenaze yardımı ve ölüm toptan ödeme hakları, hakkı doğuran olay tarihinden başlanarak **10 yıl içinde istenmezse düşer.**"

78.maddenin 2.fıkrasına göre : " Malullük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından herhangi bir döneme ilişkin aylığını **beş yıl içinde** almayanların bu döneme ilişkin aylıkları ödenmez."

8- Başka yasalardaki hakdüşürücü süreler

a) 5521 sayılı İş Mahkemeleri Yargılama Yasası'nın 8.maddesine göre, iş davalarında Yargıtay'a başvurma süresi (8) gün dür.

b) 3402 sayılı Kadastro Kanunu 12. maddesindeki on yıllık süre hak düşürücüdür.

c) 3201 sayılı yurt dışında geçen hizmetlerin borçlanılabilmesi için yasalarda belirtilen (m.3'e göre iki yıllık) hak düşürücü sürenin geçirilmemiş olması gerekir.

d) 551 sayılı Markalar Kanunu m.15/2'deki marka terkini davaları ile ilgili beş yıllık süre hak düşürücü süredir.

e) 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun 33.maddesindeki kat malikleri kurulu kararının iptali istemine ilişkin bir aylık süre, hak düşürücü süredir.

f) Bütün vergi yasalarındaki süreler hak düşürücü sürelerdir.

g) 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 111.maddesi 2.fıkrasındaki yetersiz anlaşmaların iptaline ilişkin (2) yıllık süre hak düşürücü süredir.

www.TazminatHukuku.com